

ifrån de vanliga arbetarnas i Kontulas barackby.

Anna Kontulas bok är välskriven och engagerande, den provocerar men saknar inte heller djuplodande analys. Flera av de teman som tas upp är för omfattande och komplexa för att kunna avverkas i en tunn bok som Kontulas och ibland hade jag önskat att hon dröjt kvar längre vid frågor som

bränner till. Speciellt slutnoterna ger trots allt rikligt med underlag för de åsikter som presenteras i boken och också en fingervisning om var den som intresserar sig för gästarbetarnas situation kan söka vidare information. Efter att ha läst boken är jag i alla fall själv beredd att instämma med Kontulas summering: ”*Näin ei voi jatkua*” (s. 103).

Samu Pehkonen

Pikkutarkkaa työn teon tutkimusta

Nick Llewellyn & Jon Hindmarsh (toim.):

Organisation, interaction and practice. Studies in ethnomethodology and conversation analysis, Cambridge University Press, Cambridge, 2010. (268 s.)

Organisaatiotutkijoiden Nick Llewellyn ja Jon Hindmarshin toimittaman teoksen otsikko ei ole uutuusluetteloiden luovimmasta tai mieleenpainuvimmasta päästä. Pääotsikko sivuuttaa sen minullekin iskostetun ohjeen, jonka mukaan yksittäisten käsitteiden luetteleminen ei avaa niiden välisiä suhteita eikä siten kuvaa riittävän tarkasti tutkimuksen sisältöä. Organisaatioita, vuorovaikutusta ja käytäntöjä tarkastellaan, mutta entä sitten? Kirjan alaotsikko puolestaan on sanatarkka toisinto kymmenistä muista etnometodologiaa esittelevistä teoksista, joita on kirjoitettu Harold Garfinkelin (1967) *Studies in ethnomethodology* -klassikon vannedessä. Toimittajien puolustukseksi on todettava, että alaotsikkonsa avulla teos löytää toki oman lukijakuntansa etnometodologista ja keskusteluanalyttistä tutkimusta tekevien parista. Alaotsikon kautta myös pääotsikon käsitteet liittyvät toisiinsa: teos tuo organisaatiotutkimukseen etnometodologiasta tutun näkökulman, jossa reaaliaikaisesta vuorovaikutuksesta etsitään toimijoiden itsensä tunnistamia käytäntöjä, jotka puolestaan auttavat ymmärtämään organisaatioiden toimintaa – yksinkertaistaen sitä miten organisaatioita tehdään.

Teosta tarjotaan ovenavauksena organisaatiotutkijoille, joiden huomio on kasvavassa määrin kääntynyt käytäntöihin. Eri yhteiskuntatieteissä tapahtuneen ”käytäntökäänteeseen” (*practice turn*; Schatzki *et al.* 2001) vaikutus ei ole toimittajien mukaan kuitenkaan ulottunut käytäntöjen reaaliaikaisen ilmenemisen tarkasteluun organisaatiotutkimuksessa. Kirjan kahdesta pääosiosta ensimmäi-

nen (*Orientations*) pohtii, miksi näin on. Jälkimmäinen osio (*Studies*) keskittyy taas empiirisiin tutkimusesimerkein osoittamaan, kuinka etnometodologinen ja keskusteluanalyttinen tutkimus voi rikastuttaa organisaatiotutkimusta. Laajemmasta yhteiskuntatieteellisestä kontekstista katsottaessa kirjan antia työtä tutkiville on se, miten ilmeisen huomaamattomiin arkisen työn yksityiskohtiin keskittyminen auttaa ymmärtämään kriittisesti työtä ja organisaatioita juuri toimijoiden itsensä suorittamina, tekemänä ja konstituoina aikaansaannoksina. Kuten useista organisaatiotutkimuksen viitekehysistä, selkeä tilallinen näkökulma kirjasta puuttuu (mutta ks. Toivon ja Vähämäen artikkeli tässä *Alue ja Ympäristö* -lehden teemanumerossa). Ei ole kuitenkaan mitään periaatteellista syytä olla soveltamatta kirjan ajatuksia myös alue- ja ympäristötutkimukselle läheisiin aihepiireihin. Palaan tähän teemaan arvioni loppuksi.

Monista muista kirjan alaotsikkoa kantavista teoksista poiketen Llewellynin ja Hindmarshin toimittama teos auennee myös ilman aiempaa tutustumista etnometodologiaan, sillä suuntauksen perusteet on tiivistetty mainiosti kahteen toimittajien kirjoittamaan johdatustekstiin. Johdatuksen jälkeen tarkastellaan keskusteluanalyttisin menetelmin kouluneuvoston kuulemistilaisuutta, työhönottohaastattelua, tarinankerrontaa johtamisvalmentajan luennoilla, taidehuutokaupan etenemistä, myyjän ja asiakkaan kohtaamista myymälässä, tilausvahvistuksen laatimista ja tulkitsemista painotalon eri työvaiheissa, yrityksen strategiapa-

perin kirjoittamista sekä parityöskentelynä tapahtuvaa hammaslääkäriopiskelijan kliinistä harjoittelua. Kirjoittajat tulevat pääosin organisaatio- ja teknologian tutkimuksen piiristä, ja kaikki edustavat angloamerikkalaista akateemista yhteisöä.

Etnometodologiselle tutkimukselle tyypilliseen tapaan kukin empiirinen luku esittelee näyttöä reaaliaikaisista työprosesseista, joita analysoidaan omaehtoisina tapahtumina. Omaehtoisuus viittaa analyysin keskittymiseen juuri ja vain siihen, mikä on vuorovaikutuksessa toimijoiden itsensä havaittavissa. Kysymykset siitä, millainen henkilö ja miksi tekee vaikkapa voittavan tarjouksen huutokauppattavasta tuotteesta, suljetaan pois analyysistä. Sen sijaan analyysi kohdistuu tapoihin tehdä ja hyväksyä tarjouksia. Koska hammaslääkärin työ on kuitenkin sisällöllisesti varsin erilaista kuin huutokauppameklararin tai johtamisvalmentajan, siirtymä luvusta toiseen vaatii aina uudenlaisen työnkuvan hahmottamista. Rehellisyyden nimissä luvut jäisivätkin varsin etäisiksi ja irrallisiksi, ellei lukija pidä mielessä kirjan metodologista perusvirettä, jonka mukaan työssä kuin työssä on lopulta kyse vuorovaikutuksesta ja työvaiheiden järjestyneisyydestä.

Etnometodologista työn tutkimusta varten itse työn käsite vaatii omanlaisensa sisällön. Artikkelit käsittelevät toki työtä ja työntekoa sanan arkisessa merkityksessä. Työssä (*work*) on välillä kuitenkin kyse myös organisaatioista, esimerkiksi tarkasteltaessa työpaikan sisäisten tehtävien järjestystä. Kopiointiliikkeen tilausvahvistuksen täyttäminen ja tulkitseminen ovat järjestäytyneitä toimintaa, jonka suorittaminen ”oikein” on edellytys sille, että asiakas voi noutaa valmiina haluamansa painotyön. Työ (*working*) on lisäksi aktiivista tekemistä ja toimintaa, ”yhteiskunnan jäsenten luonnollisesti tapahtuvia, puheeseen [tai kehon liikkeisiin] perustuvia vuorovaikutteisia rutiineja” (s. 198). Työ ei siten jää abstraktiksi ilmiöksi tai käsitteeksi, vaan se on konkreettisesti havainnoitavaa vuorovaikutusta – oli kyseessä sitten ihmisten tai ihmisen ja koneen välinen vuorovaikutus. Kirjan mukaan työtä on vaikkapa huutokauppameklararin johtama yksityiskohtainen ja seurattavissa oleva tapa poimia tarjouksia sekä yleisöstä että puhelimen välityksellä huutoja tekeviltä ostajaehdokkailta. Järjestelmällistä työtä vaaditaan niin ikään hammaslääkäriltä potilaan suun aukipitämiseksi.

Aiheet kuulostavat triviaaleilta, mutta niiden kautta kirjoittajat leikkaavat terävästi sellaisiin nyky-yhteiskuntatieteen kuumiin käsitteisiin kuten säännöt, vuorovaikutus, käytännöt, identiteetit tai tieto. Tutkimuksia-osion artikkelit näyttävät, kuinka täytämme onnistuneesti roolimme esimer-

kiksi kaupankäynnin sosiaalisessa ja moraalisisessa järjestyksessä. Videoaineistoon perustuva artikkeli elektroniikkamyymälän arkipäivästä osoittaa mainosti, kuinka myyntikoulutuksen ohjeet siitä, että kaupanteon onnistuminen riippuu suuresti myyjän ensimmäisestä lauseesta, eivät näyttäisi pitävän paikkaansa. Menestyvä myyjä on pikemminkin sellainen, joka osaa tulkita myymälässä olevien potentiaalisten asiakkaiden liikkumisesta, katsekontakteista ja kehon kielestä, ketkä ovat todellisia ostajia ja ketkä vain katselemassa.

Tällaisilla tutkimuslöydöksillä on luultavasti myös kaupalliset ostajansa. Usein teoreettisesti vaikeatajuisella etnometodologisella tutkimuksella onkin yllättävän suoraviivaisia käytännön sovelluskohteita. Analyysit esimerkiksi osoittavat työntekoon jo itsessään sisältyviä ”hyviä käytäntöjä”, jotka muuten jäisivät huomaamatta toimijoilta itseltään – kuin myös työelämän huonontumiseen keskittyviltä tutkijoilta. Etnometodologinen tutkimus voi myös auttaa tiedostamaan ja palauttamaan (*recover*) eräänlaisia uinuvia menetelmiä koskien sitä, kuinka työntekijät osaavat ”hoitaa työnsä” ja ratkoa siihen liittyviä ongelmia mittavienkin muutosten keskellä. Kun työtä tarkastellaan ensisijaisesti tekijöidensä toiminnassaan synnyttämänä ilmiönä ja vasta toiseksi – ja vain sitä kautta – yhteiskuntatieteellisenä tutkimuskohteena (s. xii), kriittistä ja ongelmalähtöistä tutkimusta peräänkuuluttava lukija saattaa tietysti kääntyä skeptiseksi. Vaikkei kriittisestä suhtautumisesta työelämän muutokseen olekaan etnometodologisen organisaatiotutkimuksen julkilausutuksi lähtökohdaksi, empiirisen tutkimuksen tulokset voivat parhaassa tapauksessa edistää ymmärrystä työelämän ongelmakohdista.

Llewellynin ja Hindmarshin teos näyttää välillä puuduttavankin pikkutarkasti, miten etnometodologiaan ja keskustelunanalyysiin pohjaava empiirinen analyysi hyödyttää käytäntökäänteen kanssa painivia tutkijoita. Se esittelee ”vaihtoehtoista muttei korvaavaa” näkökulmaa havainnoida työtä mitä moninaisimmissa konteksteissa. Kuten sanottua, tilallisuuden huomioiminen jää kuitenkin teoksessa harmillisen ohueksi. Jos kirjan sivuilla kuvatut työt eivät itsessään kiinnosta, lisälukemistona kannattaakin tutustua sellaisiin tapaustutkimuksiin, joissa työntöön ja tilan suhdetta on analysoitu eksplisiittisesti. Esimerkiksi maantieteilijä Eric Laurier (2001; 2004) on tutkinut liikkuvassa autossa tapahtuvaa toimistotyötä. Laurier on todennut, että vaikka teoreettisissa keskusteluissa liikkeen metaforalla on usein haluttu painottaa nyky-yhteiskunnan kiihtyvää tahua, työn yksityiskohtainen havainnointi antaa aihetta

myös päinvastaisiin päätelmiin. Kiireisen piirimyyjän työ koostuu arkisista rutiineista, joiden menestyksekkästä hoitamista hitaus kuvaa hektisyyttä paremmin. Usein tällaisten vasta-argumenttien löytyminen edellyttää juuri empiiriseen tutkimustyöhön syventymistä, mikä on etnometodologisen tutkimuksen painavinta antia.

Maantieteilijät Andrew Jones ja James Murphy (2010) ovat taas todenneet, että käytännöt – käsitteellistettyinä säännellyiksi tai vakautetuiksi sosiaalisiksi toiminnoiksi – ovat viime aikoina hivuttautuneet myös talousmaantieteilijöiden tutkimuskohteiden joukkoon. Pontimena on ollut uudistaa talousmaantieteen metodologista ja teoreettista perustaa vastaamaan arvioitavan teoksenkin taustalla vaikuttavaan käytäntökäänteeseen. Käänteen tarpeellisuutta perusteltaessa maantieteilijät ovat turvautuneet esimerkiksi Theodore Schatzkin, Karin Knorr-Cetinan ja Eike von Savignyn (2001) laajalti viitattuun teokseen, joka sisältää myös etnometodologisia lähestymistapoja. Ei ole lainkaan huono ajatus, että käytännöistä ja työstä kiinnostuneet

maantieteilijät tutustuisivat nykyistä laajemmin myös etnometodologiseen työn tutkimukseen. Nyt arvosteltu teos täyttää hyvin paikkansa tällaisesta tutkimuksesta kiinnostuneiden kirjahyllyssä siihen saakka, kunnes vastaava maantieteilijöille suunnattu teos ilmestyy markkinoille.

Lähteet

- Garfinkel, Harold (1967). *Studies in ethnomethodology*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
- Jones, Andrew & Murphy, James T. (2010). Practice and economic geography. *Geography Compass* 4:4, 303–319.
- Laurier, Eric (2001). The region as a socio-technical accomplishment of mobile workers. Teoksessa Brown, Barry, Green, Nicola & Harper, Richard (toim.) *Wireless world. Social and interactional aspects of the mobile age*. Springer, London, 46–61.
- Laurier, Eric (2004). Doing office work on the motorway. *Theory, Culture & Society* 21: 4/5, 261–277.
- Schatzki, Theodore R., Knorr-Cetina, Karin & von Savigny, Eike (2001, toim.). *The practice turn in contemporary theory*. Routledge, London.